

Edsbergs härad.

Edsbergs härad omfattar Närkes västra del. Häradet gränsar i S och SÖ till Grimstens härad och till Västergötland, i V till Värmland, i N och NV till Karlskoga bergslag, i Ö till Örebro och Hardemo härad.

Häradet omfattar socknarna Edsberg, Hidinge, Knista, Kvistbro, Skagershult, Tångeråsa samt, sedan 1923, hela gränssocknen Nysund.

Från Edsbergs härad är fem ristningar kända, samtliga från den socken som har gett häradet sitt namn. Endast två av dessa stenar (Nä 3 och 4) bär runor. Edsbergs socken, som ligger i häradets östra del, består huvudsakligen av bördig slättbygd. Inom socknen ligger Riseberga Kloster; därifrån härrör fyra av de till vår tid bevarade ristade stenarna. Den femte har kommit i dagen på Frösvi mark (Nä 3), omkring en halv mil S om Riseberga Kloster.

3. Frösvi, Edsbergs sn.

Pl. 2.

Litteratur: D. Waldenborg, Skrivelser till Riksantikvarien den 27/7 1901 och den 8/6 1902 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskrifterna i Närke (i: Från bergslag och bondebygd 1952), s. 59.

Äldre avbildning: Foto 1906 (i ATA).

Runstensfragmentet är nu uppställt på gräsplanen vid Frösvi 2-3, 15 m Ö om mangårdsbyggnaden. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet 10 E 1 j »Edsberg» (1957).

I ett brev till Hans Hildebrand den 27/7 1901 meddelade folkskolläraren David Waldenborg, att han »å en gård i Frösvi by i Edsberg påträffat en runsten, ehuru troligen ej hel, aldenstund den ej var mer än cirka $\frac{3}{4}$ kv.m.». Runstenen »låg under jordytan då den påträffades och af en händelse blef uppbruten och lagd i en stenmur». Även i ett brev (8/6 1902) till Oscar Montelius omtalar Waldenborg, att han hade funnit »en sönderslagen runsten» i Frösvi by, »å hemmansegaren Viktor Ohlssons ägor. Stenen var lagd i en stengårdsgård.» Enligt en muntlig uppgift till mig (år 1950) skulle fragmentet ha påträffats redan år 1887.

Blågrå granit. Mått: 73 × 50 × 20 cm. Ristningen, som är djup och tydlig, är otvivelaktigt huggen av en van och framstående runmästare. Största runan är 10 cm, minsta 8 cm.

Inskrift:

... ubl : pausi : i ...
5

... (k)umbl pausi æ(ftir) ...

»... dessa 'kummel' efter ...»

Till läsningen: 1 **u** har förlorat huvudstaven i en stor flagring; genom denna skada har stora delar av ristningen på fragmentet fördärvats. 6 **u** är vänt. Runorna 7-9 **si : i** står i en korsande slinga, i vilken inskriftens fortsättning och avslutning torde ha stått.

Runföljden 1-3 **ubl** utgör otvivelaktigt slutet av det på svenska runstenar vanliga substantivet *kumbl* n. (ett 80-tal belägg). Nä 3 ger oss det enda säkra belägget från Närke. Ordet står här uppenbarligen i pl. ack. Om betydelsen av runsv. *kumbl* se N.-G. Stahre, *Stångkäret, Kåksna och Kummelberget* (1952), s. 180 f. och L. Hellberg, *Kumlabygden 3* (1967), s. 83 f.

Om en gravsten från Frösvi 1⁴ se nedan s. 16.

Frövi, Edsbergs sn.

Litteratur: L 1682. Rannsakningar efter antikviteter 2 (1969), s. 171; J. Peringskiöld, *Monumenta* 1, bl. 214; R. Dybeck, *Reseberättelse* för år 1858 (ATA); H. Hofberg, Edsbergs socken (i: Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under år 1861 [1863], s. 27 f.), *Nerikes gamla minnen* (1868), s. 94 f., Föreningens ... verksamhet under åren 1862 och 1863 (ATA; tryckt i ATS 1, 1864, s. 216); S. B. F. Jansson, *Runinskrifterna i Närke* (i: *Från bergslag och bondebygd* 1952), s. 59 f.

I en år 1683 av befallningsmannen Olof Brobourg¹ insänd »rannsakning» lämnas följande uppgift under »Edzbergz Häradt och Socken»: »J Fröwij ligger en gammal Munckesteen med Runska bökstafwer skrifwit.» (I marginalen har Ulf Christoffersson antecknat »I R[unsten].») Det är säkerligen detta meddelande som ligger till grund för uppgiften i Peringskiölds *Monumenta*. Där upptages nämligen i en förteckning över fornminnen också »en gl. munckesten med Runska» från »Fröwij» i Edsbergs sn. Med hänvisning till uppgifterna i Peringskiölds *Monumenta* upptager Liljegren i *Runurkunder* (1833) en gravsten med runor från »Edsbergs härad och socken, Frövi» (L 1682).

I sin »Reseberättelse för år 1858» lämnar Richard Dybeck en ganska överraskande upplysning: »Ett besök i Nerike mot hösten förvissade mig om, att detta landskaps minnesmärken föga bättre vårdas än fornlemningarna annorstädes ... En runsten med vidlyftig inskrift vid Frövi i Edsbergs socken, den jag för 12 år sedan såg och i hast afritade, finnes nu icke.» Det finns anledning att betvivla riktigheten av Dybecks uppgift. Den kan ej förklaras som en förväxling med det lilla runstensfragmentet vid Frösvi (Nä 3), dels därför att Dybeck betecknar inskriften som »vidlyftig», dels därför att detta fragment av allt att döma var okänt år 1858.²

Frövistenen har senare förgäves eftersökts vid flera tillfällen. Så antecknar t. ex. Herman Hofberg i sin beskrivning av Edsbergs socken år 1861: »Trots de noggrannaste efterspaningar har den icke kunnat återfinnas, och troligen är den längesedan förstörd, helst de äldsta i trakten aldrig sett eller hört densamma omtalas.» I *Nerikes gamla minnen* (1868) framhåller Hofberg likaså, att den av Liljegren i *Runurkunder* nämnda runristade gravstenen vid Frövi »blifvit förstörd för mycket lång tid tillbaka, och är således föga förhoppning om att han skall återfinnas».

Alla uttalanden om »den runristade gravstenen» vid Frövi bygger tydligen på den uppgift som befallningsman Brobourg år 1683 insände till Antikvitetsarkivet. Huruvida hans meddelande om »en gammal Munckesteen med Runska bökstafwer» verkligen åsyftar en runristad sten är långt ifrån säkert. I många fall har likartade uppgifter i *Rannsakningarna* visat sig vara oriktiga. Det måste därför sägas vara mycket osäkert, om någon runristad gravsten verkligen en gång har funnits vid Frövi. Jfr s. 33, 47 och 93.

4. Riseberga Kloster, Edsbergs sn. Nu i Örebro läns museum.

Pl. 2.

Litteratur: E. Ekhoﬀ, Anteckning den 18/6 1902 (ATA); Örebro Dagblad den 30/5 1913; S. Lindqvist, *Den helige Eskils biskopsdöme* (1915), s. 82 f., *Forn tidens Kumla och omvärlden* (i: *Kumlabygden* 2, 1963), s. 217; S. B. F. Jansson, *Runinskrifterna i Närke* (i: *Från bergslag och bondebygd* 1952), s. 60 f.

Äldre avbildningar: Ekhoﬀ, teckning 1902 (ATA); K. Berlin, foto 1902 (ATA); H. Hedberg, foto (återgivet i Lindqvist a. a. 1915, s. 83, fig. 42).

Ett stort stycke av en runristad sandstenshäll, funnet vid Riseberga, förvaras i Örebro läns museum (inv.n:r 6223).

Enligt en anteckning av Emil Ekhoﬀ påträffades stenen år 1902 på ett gärde »strax invid gården». Stenen överlämnades till museet år 1913, vilket föranledde följande artikel i *Örebro Dagblad* den 30/5: »Örebro läns museum har från Riseberga gård bekommit ett par större prydliga runstenar, den ena fullkomligt felfri [Nä 5], den andra med en fjärdedel af öfverdelen bortslagen [Nä 4]. Stenarna, som på sin tid anträffades vid plöjning i en åker därstädes, äro försedda med de mest typiska drakslingor, dock utan runor. Däremot har den söndriga stenen tydliga runor rundt om slingan. Under hembygdskurserna vid

¹ Sune Lindqvist återger namnet som Broberg (Brobiärg) i *Kumlabygden* 2 (1963), s. 19 f.

² Se ovan s. 11.